

Šentvidu nad Ljubljano, Breznikarjem in Jeretom, izdal zadnji Grško-slovenski slovar (Ljubljana 1915). Po drugi svetovni vojni je bil slovar iz ideoloških razlogov odstranjen iz knjigarniških polic. Šele v osemdesetih letih so slovar ponatisnili v Trstu, a je bil vse do prvega ponatisa v Ljubljani leta 1998 Slovencem v domovini težko dostopen. Doklerjev slovar je še danes izredno uporaben priročnik za pouk grščine. Vendar je od časa njegovega nastanka v raziskovanju razvoja grškega jezika in bibličnih znanosti prišlo do novih odkritij. Tudi slovenski jezik kot živ organizem je doživel v tem času določen razvoj.

Špeličev slovar se opira na Doklerjevo obravnavo novzaveznih gesel, pri tem pa upošteva današnja slovenistična in prevajalska načela. Avtorju, ki je med drugim tudi izkušen prevajalec iz latinščine in drugih romanskih jezikov, je uspelo na kratek in precizen način, s čutom za lep slovenski jezik, izluščiti temeljne pomene posameznih gesel.

Slovar je nastal v sklopu raziškovalnega projekta pri Katedri za Sveto pismo in judovstvo, njegovo izdajo in distribucijo pa je prevzela Svetopisemska družba Slovenije. Slovar bo gotovo postal nepogrešljiv pripomoček ne samo za študente teologije in duhovnike, temveč za vsakogar, ki bi radi začutili čar jezika katerem so bile zapisane besede Razodetja, ki so spremenile svet.

Maksimilijan Matjaž

Häring Bernhard, *Svobodni v Kristusu. Moralna teologija za dejavno vsakdanje krščansko življenje*, 3 zv. (405 + 484 + 488 str.), Mohorjeva družba, Celje 2001, ISBN 961-218-308-2 (zv. 1), 961-218-356-2 (zv. 2), 961-218-357-0 (zv. 3).

Sredi novembra l. 2001 je izšel prevod moralne teologije Bernhar-da Häringa, redemptorista in svetovno znanega moralnega teologa. Delo bi gotovo zaslužilo takojšno predstavitev tudi v slovenskem znanstvenem tisku, kar se, žal, dogaja šele sedaj. Avtor in njegovo delo zaradi tega nista izgubila na veljavi, prikrajšani smo bili tisti, ki gremo brezbržno mimo bogatega življenjskega in znanstvenega izkustva človeka, ki je zaznamoval ljudi, s katerimi se je osebno ali prek knjig srečaval, čas, v katerem je deloval, teološko misel, s katero se je ukvarjal v življenju. Anton Mlinar je v 3. knjigi napisal obsiren in izčrpen prikaz Häringovega življenja in dela (423-487), ki bo gotovo bralca spodbudil k nadaljnjem študiju samega dela oziroma prevoda. Delo so prevedli Jože Lebar, Milena Turnšek in Anton Mlinar, ki je tudi skrbel za redakcijo celotnega besedila. Maja 1996 je B. Häring predaval v Ljubljani. Tedaj je tudi izšla njegova knjiga *Videl sem tvoje solze* (MD), pozneje še *Na varnem in svoboden* (1999).

Življenje B. Häringa je bilo izredno razgibano in bogato. Rodil se je l. 1912 v Böttingenu (Schwarzwald), 1933 je stopil v redovno

skupnost redemptoristov (red je osnoval sv. Alfonz Liguori 1696-1787), 1939 je bil posvečen v duhovnika, skoraj ves vojni čas je preživel kot nemški vojak, bolničar, v Franciji in nato na vzhodni fronti (v Rusiji, na Poljskem), 1947 je doktoriral v Tübingenu pri Theodorju Steinbüchlu, nato je poučeval moralno teologijo v redovni teološki šoli v Garsu, pozneje pa na Akademiji Alfonsiana v Rimu (Lateranska univerza) in v mnogih znanstvenih središčih po svetu. Sodeloval je v pripravah na 2. vatičanski koncil in bil tajnik 13. sheme, poznejše pastoralne konstitucije Cerkev v sedanjem svetu. S svojimi predlogi je vidno posegal v koncilski besedila (zakon in družina, teologija miru, študij moralne teologije, duhovniška vzgoja, verska svoboda ...). Poleg tübinske šole in vzornikov ga je delo na koncilu povežalo tudi s tedanjim krakovskim škofom Karlom Wojtylom. Proti koncu 70 let je zbolel za rakom v grlu. Prestal je zahtevne operacije in šel skozi hudo trpljenje, ki ga je opisal sotrpinom v spodbudo in odrešujoče zaupanje. Sam nakazuje, da je bil rak najbrž posledica preizkušenj, ki so ga doletele zaradi rimskega procesa glede pravovernosti njegovega moralnega nauka. Ni prenehal ne pisati ne predavati. Kot predavatelj je prepotoval skoraj vse celine, spregovoril pred znanstvenimi krogi drugih krščanskih in nekrščanskih verstev in ob njih odkrival delovanje Svetega Duha v človeku in svetu. Tako široka obzorja so

bila odprta le malokateremu teologu našega časa. Tisti, ki smo bili njegovi študentje, tudi med Slovenci, se ga spominjamo kot izvrstnega predavatelja, ki ga je navdihoval evangelij resnice in svobode. Slušatelj in poslušalec je odstiral obzorja duha, razumevanja in dialoga. Njegova predavanja so bila hkrati meditacija o človeškem in božjem, oboje je znal združevati na edinstven in prepričljiv način. B. Häring je umrl 3. julija 1998 na Bavarskem.

Häringova moralna teologija *Svobodni v Kristusu* (v 3. zvezkih), ki jo imamo sedaj v slovenskem prevodu, je sad njegovega dolgotrajnega raziskovalnega pisateljskega in predavateljskega dela. Že njegova predhodnica, priročnik z naslovom *Kristusova postava* (*Das Gesetz Christi*, 1954), je nakazala prelom z ozkim legalističnim, kazuističnim in moralističnim pojmovanjem krščanske morale. Delo je doživelo velik odmev in prevode v svetovne jezike. V ospredju ni več zunanja postava (zakon), s katero merimo dejanja, presojamo velikost greha in lastno odgovornost, tudi ne zgolj človeško spoznanje in prizadevanje za ideal, ki smo si ga sami postavili, marveč Kristusova milost, to je prijateljstvo, razumevanje in opravičenje, kakor nam je bilo razodeto v njegovem zgledu in oznanjeni besedi, uresničuje pa se v našem vsakdanjem življenju. Novost nove moralke je bila tudi v tem, da ni bila namenjena samo duhovnikom, učiteljem moralnega nauka in spovednikom, ki potre-

bujejo priročnikov za svoje pastoralno delo, marveč tudi laikom, ki jih Kristus po svojem Duhu od znotraj spodbuja k veri in življenju po veri, kar je osnova evangeljske morale.

Takšno svetopisemsko in odrešenjsko usmeritev je Häring nadaljeval in dopolnjeval v mnogih drugih knjigah, zlasti pa v pripravi novega priročnika moralne teologije *Svobodni v Kristusu*, v katerem uspešno združuje antropološke prvine in življenjska doživetja s teološkim svetopisemskim naukom. Pomenljiv je že naslov knjige – *Svobodni v Kristusu* (Gal 6, 2). Pojmovanje moralnega življenja zgolj kot izpolnjevanje zakona je življenjska utesnitev, ki ne osvobaja; gre za neprepričljivo in neuresničljivo zahtevo, če nismo najprej sprejeli osvobajajočega pomena življenja iz vere, torej iz ontološke resnice, ki je osnova moralnega življenja. Poklicanost v življenje se nadaljuje v poklicanosti k svetosti, to je popolnosti uresničitve božjega načrta po meri Kristusovega zgleda in njegove zapovedi ljubezni.

Prva knjiga (406 strani) obravnava *Temelje (moralnega nauka) v Svetem pismu in izročilu*. Zaradi preglednosti navajam pri vseh treh knjigah najprej naslove poglavij: Svetopisemski pregled – celostno pojmovanje (1), Kako svobodna in zvesta je bila in je danes moralna teologija? (2), Odgovornost v ustvarjalni svobodi in zvestobi (3), Ustvarjeni in odrešeni s Kristusovo svobodo in za svobodo v Kri-

stusu (4), Temeljna odločitev (5), Vest kot svetišče ustvarjalne zvestobe in svobode (6), Izročilo, zakon, norma in okoliščine (7), Greh in spreobrnjenje (8). Poglavja odstopajo od nekdanjega obravnavanja moralne teologije, vendar so logično in organsko med seboj povezana, da tako začutimo zakonitosti, vpisane v človeško naravo in razodete v Božjem odrešenjskem načrtu.

Avtor sledi koncilskemu naročilu, da mora biti Sveto pismo »kakor duša vse teologije«, iz katerega mora tudi moralna teologija »zajemati znanstveno razlago« in pojasnjevati »vzvišenost poklicanosti vernikov v Kristusu« (D 16). Kristus je v središču krščanske vere in moralnega življenja; dogmatični nauk in moralna teologija si podajata roko. Od trenutka Kristusovega učlovečenja, to je razodetja Očetove ljubezni v Kristusu, in poti, ki jo je sam hodil v zvestobi Očetu, človeštvo ne more zanikati ali kakor koli prezreti njegovega bivanja. Kako se je to uresničevalo skozi zgodovino, kaj o tem govori cerkveno izročilo, kaj nekdanji in sodobni avtorji, pove zgodovinski pregled in razvoj moralne teologije, ki je v preteklosti pogosto gradila na zmotnih poudarkih, ti pa so preglasili pristni evangeljski nauk. Ponovno vračanje h Kristusu je edino in nezmotljivo merilo za prenavo tako moralne teologije in drugih teoloških ved kot tudi človekovega življenja. To možnost odpira in daje Kristus s svojim življenjem, naukom in milostjo.

Svoboda, kakor jo avtor razlaga, presega zgolj človeško razumevanje njene osebnostne in družbene vloge. Utemeljena je na svobodi, s katero je Bog priklical k bivanju vse bivajoče, svet in človeka; svobodo, s katero je poslal Sina na svet za naše odrešenje; svobodo, za katero nas je osvobodil in usposobil Kristus, da jo tudi sami uresničujemo v življenju. V moči te svobode postaja človek sposoben temeljne odločitve in izbire, ki jo sodobna antropologija in teologija postavljata v ospredje človekovih dejanj. Temeljna odločitvev in izbira se dogajata v vesti kot »svetišču ustvarjalne svobode in zvestobe«, kot »svetišču srečevanja človeka (osebe) z Bogom in sočlovekom«. Zato je vest najbolj notranje in temeljno merilo človekovih dejanj. V zvezi s svobodo vesti je tesno povezana tudi svoboda vere, ki ji današnja Cerkev in sodobna družba posvečata veliko pozornost. Pri tem gre za klasično razumevanje svobode kot odločitve »za« vrednoto (vere, prepričanja), ne pa svobode »od« nečesa/nekoga. Pomembno vprašanje je razumevanje zakona oziroma moralne norme. Naravna moralna norma je univerzalna, sposobni so jo razumeti ljudje vseh časov in kultur, vpisana je v človeško naravo, na njej je mogoče graditi dialog med ljudmi različnih prepričanj. Naravna mora pa ima dopolnitev v razodetju, obe pa dopolnjuje in razlaga tudi človeški zakon, ki je kdaj zaradi človeške pristranskosti in nepopolnosti celo v navskrižju z

njima. Greh, o katerem so med ljudmi tako različna mišljenja, je življenjska stvarnost, ki ji je človek podvržen od vsega začetka. Vendar ne gre za neko anonimno zadevo, marveč za človekovo zavestno delovanje proti prepričanju vesti. S tem se človek oddaljuje od Božjega načrta, škoduje sebi in drugim. Čeprav niso vsa dejanja zoper glas vesti enake teže, je pomembno, da se človek slabemu dejanju upira od vsega začetka. Svetopi-semški klic k veri je hkrati tudi klic k spreobrnjenju. Na poseben način je ta klic navzoč v Kristusovem življenju in oznanilu, prav tako v zakramentu pokore kot znamenju človekovega priznanja grešnosti in pripravljenosti delati pokoro ter znamenju Božjega usmiljenja. Vsekakor pa ne bi smeli prezirati tudi drugih oblik, s katerimi nam je odpuščanje podarjeno, kot so evharistija in druga spokorna dejanja.

Druga knjiga priročnika (484 strani) ima naslov *Človekova pot k resnici in ljubezni*. Izhodiščnemu poglavju o osvobajajoči resnici (1) sledijo poglavja o morali lepote in veličastva (2), etiki komunikacije (3), zveličanju in svobodi v veri (4), verski vzgoji in oznanjevanju v kritičnem času (5), veri in ekumenizmu (6), veri v dobi razširjene nevere (7), verujočem upanju (8), uresničenju resnice v ljubezni (9) ter osvobajajoči resnici govornice spolnosti (10).

Naslovi poglavij povedo, da avtor na drugačen in svojevrsten način obravnava teološke kreposti vere, upanja in ljubezni, s katerimi

ga Bog obdarja in bi morale biti program bivanja vseh Zemljanov, verujočih še posebej. Kot avtor pravi v uvodu, »obravnava odločilne razsežnosti bivanjske etike, življenjsko spoznanje resnice in udejanjanje resnice«. Gre za resnico, ki jo spoznavamo in posredujemo drugim, za njeno osebnostno in družbeno razsežnost, ki nas zavezuje. Kristus, ki je Resnica, nas uči spoznanja in zvestobe resnici. Resnica se nam razodeva na različne načine, na različne načine jo ljudje tudi iščemo in se v tem med seboj podpiramo: v umetniškem ustvarjanju (lepoti, umetnosti, praznovanju), v medsebojni komunikaciji, ki je v novejšem času dobila vedno nove možnosti in oblike (medijska kultura), v veri, ki razodeva skrivnost Boga in človeka, v ekumenškem dialogu z drugače mislečimi, v dialogu z nevernimi, ki tako kot vsi drugi, ali morda kdaj še bolj, iščejo odgovor na osnovna in žgoča življenjska vprašanja; v veri, ki poraja v nas krščansko upanje, spodbuja k nenehnemu spreobrnjenju ter prebujajo dejavno ljubezen v vseh njenih razsežnostih. Posebno pozornost posveča spolnosti, ki je univerzalna govorica ljubezni, če jo človek razume in sprejema kot komunikacijo pristne ljubezni, s katero je sam obdarovan in h kateri je poklican bodisi v zakonu (družini) bodisi v celibatu, oboje pa je služenje sočloveku.

Avtor izrecno pojasnjuje, zakaj ne obravnava posebej zakramentov (kakor jih navadno obravnavajo drugi avtorji). Zakramenti, ne

zapovedi, so najvišja oblika razodevanja Božjega načrta in delovanja v človeku. V njih se na poseben način razodeva Kristusova milost, ki človeka kliče, posvečuje in odrešuje. Čeprav je ob koncu prvega zvezka obširno spregovoril o zakramentu pokore v zvezi s spreobrnjenjem, v drugem pa govori o zakonski ljubezni kot pristni govorici človeka, ki je enota duha in telesa, odrešenega po Kristusovi ljubezni, je celotna predstavitev krščanske morale predstavljena v luči znamenj Kristusove ljubezni, ki v vsakem zakramentu deluje in ponavzoča njegovo delovanje.

Tretja knjiga (488 strani) je posvečena *Človekovi odgovornosti za življenje*. Po svoji vsebinski in metodološki zasnovi je ta knjiga najbolj izvirna. V marsičem nas spominja na koncilsko pastoralno konstitucijo o Cerkvi v sedanjem svetu (1965). Knjiga obravnava pomembna in hkrati žgoča vprašanja današnjega človeka in družbe, njenih medsebojnih odnosov in razvoja, torej tudi njune prihodnosti. Prvi del je posvečen človekovemu individualnemu življenju (bioetiki), drugi družbenim nalogam (zdravljenju družbenega življenja). Navajamo naslove poglavij: I. del - Odgovornost za človekovo življenje in njegovo posredovanje (1), Zdravje in zdravljenje (2), Smrt in umiranje (3); II. del - Odgovornost v svetu in za svet (4), Prvine etike okolja (5), Etika in kultura (6), Gospodarsko-etični vidiki (7), Vidiki politične etike (8) ter Mir na zemlji (9).

Knjiga obravnava »družbeno etiko v širšem smislu«, to je naloge, ki jih imajo kristjani v odnosu do lastnega življenja in življenja drugih, v medsebojnih odnosih, kjer se prepletajo mnogi segmenti družbenega življenja (kultura, gospodarstvo, politika, delo za mir, skrb za okolje). Bioetična vprašanja, ki so vsebina prvega dela, izhajajo iz razumevanja človeškega življenja kot največje zemeljske vrednote. Razmišljanje daje celostni pogled na življenje, njegovo ohranitev ter skrb za zdravje posameznika in družbe (družbenih odnosov). Dotikajo se najprej pomembnih vprašanj posredovanja in ohranjanja življenja, celostnega razvoja človeka, zdravstvene etike, razumevanja zdravja in bolezni (trpljenja), umiranja in smrti. Kajti »vztrajno pospeševanje kakovosti in varovanja življenja in zdravja ter pravilni pogled na smrt in umiranje sta bistveni del naše zvestobe Kristusu«. Tudi družbeni odnosi potrebujejo preventivno prizadevanje za zdrav razvoj, prav tako skrb za zdravljenje ran, ki jih povzročata človeška sebičnost in kratkovidnost. Tako prvi (individualni) kot drugi (družbeni) vidik zahtevata zvestobo človeku ter ustvarjalno odgovornost, ki skrbi za pospeševanje skupnih vrednot.

Značilnosti Häringovega priložnika moralne teologije lahko strnemo v naslednje ugotovitve:

1. *Svetopisemska utemeljitev* je osnovno izhodišče, ki pokaže veličino človekove poklicnosti v Kristusu. To v ničemer ne zanika ali

zanemarja antropoloških (filozofsko-etičnih) prvin, ki jih človek odkriva s svojim razumom in po vesti. Kristusova milost je za človeka najvišja odlika in hkrati klic k življenju iz milosti, v kateri človek v sebi upodablja Kristusa. Zapovedi (Božje, cerkvene, človeške) človek pogosto razume kot nekaj zunanjega, voluntarističnega, zato obstaja nevarnost in tudi stvarnost zunanjega, formalističnega in legalističnega ohranjanja zapovedi, medtem ko milost prihaja od znotraj, iz poklicnosti in ljubezni, iz svobode, ki odrešuje in hkrati zavezuje. Zato sta »svoboda in zvestoba« nerazdružljiva enota, najprej v Bogu, prav tako v človeku.

2. *Dialoški značaj* moralnega življenja izhaja iz dialoškega značaja vere. Božji klic in človekov odgovor se dogajata na ravni vere in na ravni moralnega življenja. Dialog, ki pomeni ljubezen in komunikacijo med osebami, se uresničuje že v času človekovega zemeljskega življenja, dokler ne bo v polnosti uresničen v eshatonu, v območju neposrednega občestva (ljubezni in komunikacije) z Bogom. Na poseben način se kaže dialoški značaj v prizadevanju ljudi vseh časov in kultur za etično podobo osebe in družbe. Področje etike (morale) postaja stičišče dialoga in ekumenizma, ki sta v sedanjem trenutku človeštva še kako pomembna. Stik s krščanskimi in nekrščanskimi verstvi, z znanstvenimi krogi in preprostimi ljudmi je Häringa omogočil, da je spregovoril o človeku, o njegovem versko prepričanju ali

moralnem ravnanju, z velikim spoštovanjem in širino, ki sta podoba Božjega ravnanja, človeka pa kličeta k nenehnemu iskanju boljšega in opustitvi starega, nepopolnega in grešnega.

3. *Kritični značaj* krščanske morale se izraža v spoznanju, ki zadeva najprej človekovo osebno življenje. Gre za klic k nenehnemu spreobrnjenju, ki je pogoj tudi za duhovni razvoj Cerkve, družbe in družbenih odnosov. Cerkev je poklicana k preverjanju svoje zvestobe Kristusovi besedi, ta beseda pa osvobaja in odrešuje, uči in dopolnjuje človekovo spoznanje. Zato je dinamično razumevanje moralnega življenja izraz poslušnosti Kristusovemu klicu, ki je klic milosti in prijateljstva.

4. *Praktični značaj* priročnika je razviden bodisi iz njegove zasnove, ki obsega domala vsa področja osebnega in družbenega življenja, bodisi iz načina, kako so vprašanja predstavljena. Zvestoba evangeljskemu sporočilu, zvestoba človeku, ki doživlja razpetost med resnico in zmoto, krepostjo in grehom, svobodo in suženjstvom, ter poznanje utripa današnjega sveta so zagotovilo, da lahko v vseh življenjskih situacijah vzamemo knjigo(e) v roke. Tisti, ki oznanjajo verski in moralni nauk (duhovnik, katehet, predavatelj), bodo našli v priročniku vodnika, ki so mu vprašanja današnjega človeka in časa ne samo blizu, marveč so povedana (razložena) na sprejemljiv in do človeka spoštljiv način. Kdor išče odgovor na vprašanja, ki se

tičejo njegovega osebnega življenja, bo dobil ne samo odgovor, marveč tudi spodbudo za nadaljnje iskanje pravilne življenje poti in prizadevanja za dobro. V času, ko je na moralnem področju veliko večja zmeda in negotovost kot na verskem (kaj je dobro in kaj zlo, vprašanje vrednot, subjektivizem na verskem in moralnem področju, socialna pravičnost in odgovornost, porabniška miselnost glede dobrin in spolnosti, medčloveški odnosi, genski inženiring, skrb za okolje in odnos do prihodnosti), bi moral biti priročnik te vrste spremljevalec in svetovalc vsake krščanske družine, krščanskega laika in mislečega človeka, duhovnika še posebej.

Tisti, ki smo Häringa poznali in smo imeli milost, da je bil naš profesor, vzornik in prijatelj, vemo, da nam tudi v svojih knjigah govori človek z izrednimi življenjskimi izkušnjami, čigar ljubezen do človeka, človeštva in Cerkve se je napačala ob Božji ljubezni. To pa je doživljal v domači verni družini, o kateri je tolikokrat govoril. Ob besedah, ki so zapisane v njegovih knjigah, tudi v tem priročniku moralnega življenja, znova stopa pred naše oči visoka, suha postava človeka in redovnika, ki govori s preroškim glasom in gotovostjo svojega Učitelja, Kristusa. Kot malo kdo je hodil v življenju po poti, ki je bila pot nenehnega oznanjevanja Kristusove ljubezni, pa tudi pot trpljenja in preizkušenj, ki ga je vodila do svobode in popolnosti, do svetosti za naš čas.

Rafko Valenčič